

A-52799

Eesti Arheoloogiaseltsi Teated 1993 (1)

Reports of the Estonian Archaeological Society 1993 (1)

STILUS

4

Koostanud ja toimetanud Valter Lang

Eesti Arheoloogiaselts

Kaane kujundus: Priit Herodes

Toimetuse: Rütli 6, Tallinn EE 0001, Eesti
tel.: 440 716

© 1992 Eesti Arheoloogiaselts

ISBN 9985-50-029-6

ARHIIVKOGU

**TARTU ÜLISKOOLI
RAAMATUKOGU**

KOSTIVERE HÕBEAARE KOOS VILTINA ODAOTSAGA PARIISIS, BERLIINIS JA KOPENHAAGENIS

Ülle Tamla

Eesti Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituut, Rüütli 6, EE 0001

Tallinn, Eesti

Esitatud 21. mail 1993

Tõenäoliselt on Eestimaal veel küllalt vähe neid inimesi, kes on käinud ja näinud nii Pariisi, Berliini kui ka Kopenhaagenit. Igatahes ei ole kõigis nimetatud suurlinnades olnud vist ükski eesti arheoloog. Küll on aga just selliselt kolme Euroopa pealinna läbivalt "ringreisilt" õnnelikult tagasi jõudnud Kostivere hõbeaare ja hõbedaga plateeritud odaots Viltina kalmest. Kuivõrd tegu oli meie arheoloogilistest kogudest esimese pikemaajalise deponeeringuga välisnäitusele, siis võiks olla huvitav ja miks mitte ka õpetlik (lootuses, et meid edaspidigi kutsutakse osa võtma ühisnäitustest), teha väike tagasivaade 1992.aasta 1.märtsist kuni 1993.aasta 14. märtsini toimunud Euroopa Nõukogu XXII näituse "Viikingitest ristsõdijateni" ettevalmistamisest. Ühtlasi on mul võimalik jagada muljeid selle näituse külastamisest Kopenhaageni Rahvusmuuseumis 1993. aasta märtsis.

1990. aasta jaanuaris saabus Ajaloo Instituuti kiri, milles teatati, et Põhjamaade Ministrite Nõukogu eestvedamisel ning finantseerimisel on Taani, Norra, Rootsi, Islandi ja Soome ajaloo- ja arheoloogiameesed asunud ettevalmistama ulatuslikku näitust Skandinaaviamaade viikingiajast ja varasest keskajast (u. 800 - 1200 p.Kr.), millest kutsutakse osa võtma ka Eestit. Samas paluti meie nõusolekut deponeerida näitusele Kostivere hõbeaare ja Viltina odaots. Näituse koostajaks oli ekspertide rühm, kuhu kuulusid eespool nimetatud maade tunnustatud ajaloolased ja arheoloogid: Niels Knud Liebgott ja Jorgen Nordqvist Taanist, Torsten Edgren ja Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilander Soomest, Thor Magnusson Islandilt, Sigrid Kaland ja Erla B. Hohler Norrast ning Ingmar Jansson ja Göran Tegner Rootsist. Peaeksperti ja näituseprojekti direktoriks oli valitud Århusi Ülikooli keskaja arheoloogia ja Nottinghami Ülikooli

viikingite ajaloo professor, arvukate viikingiaega käsitlevate artiklite, teaduslike ja populaarteaduslike raamatute autor Else Roesdahl. Näitust kavandati eksponeerida rändnäitusena Prantsusmaal, Saksamaal ja Taanis ajavahemikus 1992. aasta suvest kuni 1993. aasta kevadeni.

Pärast meiepoolset jaatavat vastust algas tihe, ligi kaks aastat kestnud kirjavahetus näituse organiseerijatega. Kirjavahetuse põhiosa moodustas pedantsusteni täpse deponeerimisdokumentatsiooni täitmine. Näiteks sisaldas see iga üksikeseme kohta eraldi vormistatava laenuslehe, kuhu koos eseme täpse kirjelduse, kaalu ja mõõtmetega tuli lisada ka tema kohta ilmunud kirjandus ning nii must-valge foto kui ka värvislaid. Kõiki esemeid saatis näitusel nn. tingimuste leht, kus oli fikseeritud erinõuded esemete transpordiks ja eksponeerimiseks. Ühtlasi sisaldas see küsimuse, kas lubame esemeid pildistada, valmistada neist postkaarte või plakateid. Kuna tegemist oli unikaalsete esemete eksponeerimisega kolmes eri riigis, siis sõlmiti veel eraldi ka kindlustuslepingud. Esemete väärtuse hindamise aluseks võeti kindlustuslepingu allakirjutamisel nende antikvaarne hind. Meiepoolne hindamiskomisjon määras vaid osaliselt deponeeritava Kostivere aarde kindlustushinnaks 100 000 DEM ja Viltina odaotsa väärtuseks 3000 DEM. Seega kogusummale 103 000 DEM sõlmitud kindlustus kehtis alates esemete Tallinnast väljaviimise päevast kuni nende näituselt tagasijõudmise hetkeni meie kogudesse.

Lisaks näituse organiseerijatega vahendatud dokumentidele tuli lahendada veel rida nn. kodumaiseid küsimusi nagu näiteks loa hankimine kultuuriväärtuste Eestist väljaviimiseks, esemete pitseerimine tollis, tollideklaratsioonide vormistamine jms. Kuivõrd tegu oli meie arheoloogilistest kogudest pärinevate esemete deponeerimisega välisnäitusele esmakordselt läbi Eesti ametiasutuste (1988. aastal Soomes eksponeeritud Eesti muinasaarete näitus käis veel läbi Moskva ja NL Teaduste Akadeemia välissuhete osakonna), tuli mõlemapoolsete kogemuste puuduse tõttu sattuda küllalt tülikatesse ja vaid tagantjärgi naljakatena tunduvatesse olukordadesse. Nii näiteks kulus küllalt aega ja energiat selgitamaks kultuuriväärtuste väljaveo ekspertidele, miks me keeldume nende ekspertiisimaksust ja miks me arvame, et arheoloogiliste esemete väärtust peavad hindama vastava eriharidusega inimesed.

Valdav enamik näitusel eksponeeritavatest esemetest toimetati esialgu Koppenhaageni Rahvusmuuseumisse, kes vastutas tingimuslehtedes

nimetatud nõuete täitmise eest, korraldas aga ka esemete pakkimise ja transpordi koos julgeolekuga teekonnal Kopenhaagen - Pariis - Berliin - Kopenhaagen. Muuseumi konserveerimisosakonnas kontrolliti esemete vastavust laenutus- ja tingimuslehtedes märgitule ning alles seejärel kirjutati alla näitusele vastuvõtu lepingule. Seejärel asetati Kostivere hõbeaare spetsiaalselt näituse tarbeks tellitud hermeetiliselt suletavasse kasti ning lukustati. Viltina odaotsa transportimiseks valati spetsiaalne vahtplastist vorm. Vahemärkusena olgu öeldud, et meie esemete ilu, eriti aga nende hea säilivuse kohta avaldati siirast imestust ja tunnustust konservaator Andres Randmaale.

Näituse avamine pealkirja all "Viikingid ... Skandinaavlasted ja Euroopa 800 - 1200" toimus Pariisis *Grand Palais*'s 2. aprillil 1992. Kohal käinud Soome kolleegide muljete ja Leena Tomanterä tehtud video järgi võis aimata, et sealne näitus oli korraldatud prantslastele omase suursugususega. Kõige erinevamate ekspositsioonidega ärahellitatud Pariisis oli viikingite näitusel sedavõrd suur menu, et see oli üllatuseks mitte ainult näituse korraldajatele, vaid ka pariislastele endile.

Alates 2. septembrist kuni 15. novembrini 1992 eksponeeriti näitust (seekord pealkirjaga "Viikingid, varjaagid, normannid. Skandinaavlasted ja Euroopa 800 - 1200") Berliinis *Altes Museum*'is. Kahe ja poole kuu jooksul külastas väljapanekut üle 150 000 inimese. Meieni saabunud teadete kohaselt kuulutati viikingite rändnäitus Berliinis 1992. aasta kõige populaarsemaks näituseks Saksamaal.

Veidi täpsemalt saame rääkida näitusest Kopenhaagenis Taani Rahvusmuuseumis, mis oli avatud 1992. aasta 26. detsembrist kuni 1993. aasta 14. märtsini. Näituse tähtsust rõhutas Taanis seegi, et selle avas Taani kuninganna Margrethe II, kellel on sügav huvi ajaloo, eriti aga arheoloogia vastu.

Näitusel nähtut iseloomustab vast kõige paremini termin "suurnäitus". Seda nii üldmuljelt (nimelt lookles muuseumi sissepääsu juures ligi paarisaja meetri pikkune järjekord ja järjekorras tuli seista ka näituseruumides mitmete vitriinide juures) kui ka eksponaatide arvu ja neid deponeerinud erinevate maade muuseumide hulga järgi. Välja oli pandud ühtekokku 617 eksponaati viieteistkümne maa muuseumide, raamatukogude, arhiivide ja kirikute kollektsioonidest. Umbes kolmandik

eksponeeritust (kirikute vara ja unikaalsed käsikirjad) oli fondidest välja toodud esimest korda. Kui veidi vanamoelistena tunduvatesse puitvitriinidesse asetatud esemete eksponeerimise viis oli küllaltki tavapärase ja diskreetne, siis seda enam üllatasid erineva valgusega pilku püüdvad hiiglasuured kaardid ja skeemid, mis olid kantud tihti ligi kümne meetri kõrguselt alla ulatuvatele kangastele. Usun, et küllaltki hāmara eksponeerimisruumi ja peamiselt hajutatud kohtvalguse kasutamisega tahtsid näituse kujundajad rõhutada kajastatava ajastu kaugust, erinevust käesolevast ajast, aga võib-olla ka teatud müstilisust, mis otsekui kuulubki kokku meie arusaamadega viikingitest. Näituse korraldamisel oli mõeldud vist küll kõigele ja kõigile. Arvestatud oli nii neid, keda huvitavad vaid ilusad ja põnevad asjad (näiteks sai läbi suurendusklaaside imetleda filigraan- ja granulatsioonitehnikas teostatud ete imepeeneid ornamente), kui ka inimesi, kellel on sügavam huvi eksponeeritava vastu. Viimased võisid osta küll kalli (u. 260 DKK maksva), kuid see-eest ka tõeliselt luksusväljaandena teostatud erinevates keeltes trükitud mahuka kataloogi. Selle esimese osa moodustab tunnustatud viikingiaja uurijate - olgu nimetatud vaid mõned nimed nagu D. M. Wilson, E. Roesdahl, A.-S. Gräslund, I. Jansson jpt. - ülevaated viikingiaja ning varakeskaja Skandinaaviast ja Euroopast. Lisaks kõige uuematele käsitlustele tolle perioodi kultuurist, ühiskonnast, arheoloogilistest esemetest ja säilinud käsikirjadest, leiab ainek huvitatu mahuka kirjanduse loetelu, kaardid Euroopast ja Skandinaaviast koos Baltimaadega. Teise osa moodustab põhjalike kirjeldustega eksponeeritavate esemete kataloog, kus iga eseme juures on antud tema kohta ilmunud kirjandus ja deponeerinud muuseumi aadress. Kogu kataloog on illustreeritud rikkalikult fotode ja joonistega. Tänuks osavõtu eest sai iga näitusel osalenud muuseum tasuta kataloogide komplekti.

Eriti tore oli vaadata, et näituse korraldajad ei olnud unustanud ka lapsi. Kõige väiksematele, kellel puudus veel kannatus eksponaatide uurimiseks, jooksis näituse ruumis mitmeid multifilme-videosid viikingite elust. Koolilapsed võisid oma teadmisi täiendada viikingiteemaliste ristsõnade lahendamiseega. Eraldi oli mõeldud kurtummadele, kelle tarvis oli valmistatud spetsiaalne video, kus täiendavaid seletusi anti viipekeeles. Iseenesest mõistetavalt pääses igasse näituse ruumi ja kõikide eksponaatide juurde ka ratastoolis.

Sellise põhjalikkuse, tähelepanelikkuse ja hoolitsusega koostatud näitus tagas erakordse populaarsuse ja harvanähtava külastatavuse. Pariisis, Berliinis ja Kopenhaagenis tutvus ekspositsiooniga ühtekokku ligi 750 000 inimest. Veel näituse viimasel päeval hoiti Kopenhaagenis ekspositsiooni lahti keskööni, et seda saaksid näha kõik soovijad.

Ülle Tamla

**ESTONIAN ARCHAEOLOGICAL OBJECTS - A SILVER HOARD
FROM KOSTIVERE AND A SPEAR-HEAD FROM VILTINA ON THE
EXHIBITION "FROM VIKING TO CRUSADER"**

The Nordic Council of Ministers together with the archaeological-historical museums in the five Scandinavian countries- Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden organized a major exhibition on the Scandinavian peoples and their foreign contacts during the Viking period and the Early Middle Ages, the period from c 800-1200 AD. The exhibition with the title " From Viking to Crusader" was demonstrated in Paris, Berlin and Copenhagen from April 1992 till March 1993. From our archaeological collection a silver hoard from Kostivere and a spear-head from Viltina grave were among more than 600 objects exhibited from different museums, libraries, archives and churches from 15 countries. It was the first time for us to take part in highly important international exhibition that attracted enormous interest and was seen by over 750 000 people. We hope that this will prove to be a prelude to co-operation on future international exhibitions.